

1.

ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ: ΡΗΞΗ ΚΑΙ ΣΥΝΕΧΕΙΑ

ΟΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΣΤΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ

(Βλ. τεκμ. 1 και 2, σ. 350, 351)

ΤΟΝ ΜΑΪΟ-ΙΟΥΝΙΟ του 334, ο Αλέξανδρος (336-323), έχοντας σταθεροποιήσει τον έλεγχό του στην Ελλάδα, έφυγε με κατεύθυνση προς τη Θράκη και διέσχισε τον Ελλήσποντο (Αρριανός Ι, 11.6-8· 12.1-7). Έφτασε στην Τρωάδα και εδραίωσε τη θέση του στον Γρανικό. Το επιτελείο των Περσών, αν και διαιρεμένο (Αρριανός Ι, 12.8), αποφάσισε να εμπλακεί σε μάχη, που κατέληξε σε συντριπτική νίκη του Μακεδόνα. Οι επιτυχίες διαδέχονται η μία την άλλη με κατακτήσεις στο Δασκύλειο, στις Σάρδεις, στην Έφεσο, στη Μαγνησία, στη Μίλητο κ.α. Αυτή η εδαφική εδραίωση του εξασφάλιζε την οικονομική άνεση που ήταν καθοριστική για τη συνέχιση των επιχειρήσεων. Ο Δαρείος Γ΄ της Περσίας (336-330) βρέθηκε αντιμέτωπος με μία άνευ προηγουμένου κατάσταση: ο εχθρός είχε καταφέρει να κατακτήσει τις Σάρδεις και να εξασφαλίσει μέσα στην ίδια του την αυτοκρατορία μια εξαιρετική βάση για περαιτέρω κατακτήσεις.

Ο Αλέξανδρος και οι στρατηγοί του πραγματοποίησαν στη Μικρά Ασία επίγειες και ναυτικές επιχειρήσεις για να εδραιώσουν την κατάκτηση. Για τον ίδιο λόγο ο Μακεδόνας δεν προχώρησε σε νέες κατακτήσεις πριν από τον Ιούνιο-Ιούλιο του 333. Μια νέα περσική στρατιά ήρθε τότε να τον αντιμετωπίσει, και οι επιχειρήσεις συνεχίστηκαν καταμήκος της ακτής λόγω της δραστηριότητας του εντυπωσιακού στόλου του Μεγάλου Βασιλιά. Ο περσικός στρατός, με κατεύθυνση την Κιλικία, δεν ήταν πια, όπως στον Γρανικό, μια δύναμη που αποτελούνταν από τοπικά στρατεύματα αλλά ο βασιλικός στρατός υπό την ηγεσία του ίδιου του Δαρείου Γ΄. Ο Δαρείος κατέφθασε με πρόσθετες δυνάμεις από την Κοιλάδα του Νείλου, όπως αποδεικνύεται από την παρουσία του Σαβάκη, του σατράπη* της Αιγύπτου (Αρ-

ριανός III, 1.2 & Κόιντος Κούρτιος Ρούφος III, 3.1), και τη Μικρά Ασία, διαλύοντας με αυτόν τον τρόπο την κατάλληλη στιγμή την οπισθοφυλακή του Μακεδόνα (Αρριανός II, 2.1-2 & Κόιντος Κούρτιος Ρούφος III, 3.1). Η συνάντησή τους πραγματοποιήθηκε στην Ισσό, στην Κιλικία, τον Νοέμβριο του 333. Η μάχη κατέληξε σε νίκη του Αλέξανδρου, αλλά ο Δαρείος Γ΄ κατάφερε να διαφύγει. Η Ισσός άνοιξε στον Μακεδόνα κατακτητή την πόρτα της Ανατολής. Επιπλέον, η ζημιά την οποία υπέστη ο περσικός στρατός τον κατέστησε ανίκανο για νέες επιχειρήσεις για κάποιο χρονικό διάστημα, γεγονός που έδωσε στον Αλέξανδρο τη δυνατότητα να συνεχίσει την κατάκτηση ολόκληρου του δυτικού τμήματος της εύφορης Ημισελήνου και της Κοιλιάδας του Νείλου.

Η ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΡΙΑΣ, ΤΗΣ ΦΟΙΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

(Βλ. τεκμ. 1 και 2, σσ. 350, 351)

Για την κατάκτηση όλων των παραλίων της Μεσογείου χρειάστηκε χρόνος. Ωστόσο ξεκίνησε ευοίωνα, δεδομένου ότι πολλές πόλεις καλωσόρισαν τους κατακτητές χωρίς να προβάλουν αντίσταση. Οι φοινικικές πόλεις Άραδος, Μάραθος, Βύβλος και Σιδώνα είναι τέτοιες περιπτώσεις. Πριν βυθιστεί στην καρδιά της αυτοκρατορίας, ο Αλέξανδρος ήθελε προφανώς να αποκλείσει κάθε κίνδυνο στα μετόπισθεν, εκμηδενίζοντας τις ναυτικές και επίγειες απειλές των Περσών (Αρριανός II, 17). Έπρεπε λοιπόν να κατακτήσει τη Συρο-παλαιστίνη. Ωστόσο η Τύρος αρνήθηκε να παραδοθεί. Ασφαλώς η παρακμή του περσικού στόλου, που ήταν κυρίως φοινικικός, είχε αρχίσει παρά τις νέες συμμαχίες, αλλά η Τύρος με τα δύο λιμάνια και τον δικό της στόλο αντιπροσώπευε σημαντικό κίνδυνο για την ασφάλεια των νέων μακεδονικών κατακτήσεων. Η πολιορκία της πόλης διήρκεσε από τον Ιανουάριο έως τον Αύγουστο του 332. Μαζί με τη Φοινίκη έπεσε και η Συρία, στην οποία ο Αλέξανδρος διόρισε έναν σατράπη* μετά την κατάκτηση της Δαμασκού (Αρριανός II, 13.7). Οι συγκρούσεις μεταξύ Ελληνομακεδόνων και Περσών δεν περιορίστηκαν ωστόσο σε αυτές τις επιχειρήσεις. Συνεχίστηκαν στη Μικρά Ασία και στο Αιγαίο Πέλαγος, και δεν πρέπει να έχουμε την εντύπωση ότι η κατάκτηση της Περσικής Αυτοκρατορίας από τον Αλέξανδρο ήταν αποτέλεσμα της νικηφόρας επιδρομής ενός μόνο στρατού, του στρατού του Μακεδόνα βασιλιά. Ολόκληρη η δυτική περιοχή της αυτοκρατορίας ήταν σε εμπόλεμη κατάσταση, και αυτό παρά τις συμμαχίες με άλλες περιοχές. Μέχρι τα Γαυγάμηλα ο Δαρείος Γ΄ ήταν σε θέση να διατηρεί την πολεμική του στρατηγική σε πολλά μέτωπα και περιοχές, καθώς η Καππαδοκία ή η Αρμενία συνέχιζαν να του στέλνουν στρατεύματα. Στο Αιγαίο, τα τελευταία πλοία του περσικού στόλου καταστράφηκαν κατά τη διάρκεια

αντής της περιόδου. Ο Αλέξανδρος, αφού πρώτα επικράτησε στην Τύρο και μετά τη δύσκολη κατάκτηση της Γάζας, εισχώρησε πλέον χωρίς αντίσταση στην Αίγυπτο μέσω της πόλης Πηλούσιο. Ο σατράπης Μαζάκης, που διορίστηκε αμέσως μετά τη μάχη της Ισσού, ελλείψει στρατευμάτων, αποφάσισε να του παραδώσει την περιοχή μέχρι τα τείχη της Μέμφιδας (Αρριανός III, 1.1-3· Κόιντος-Κούρτιος IV, 7.3-4).

Η παραμονή στην Αίγυπτο

(Βλ. τεκμ. 15, σ. 362, και τεκμ. 16, σ. 363)

Ο χρόνος που πέρασε ο Αλέξανδρος στην Αίγυπτο αντικατοπτρίζει τη σημασία που απέδιδε ο κατακτητής στην ενλόγω χώρα. Η πολιτική που εφαρμόστηκε στην περιοχή της Συροπαλαιστίνης μετά την Ισσό βασίστηκε στην επιθυμία του Αλεξάνδρου να αποκτήσει τον έλεγχο της θαλάσσιας πλευράς της Περσικής Αυτοκρατορίας πριν βυθιστεί στο εσωτερικό της: οι λόγοι για τον έλεγχο της Αιγύπτου δεν είναι τόσο αυστηρά στρατιωτικοί. Κρίνοντας από στις πράξεις του Μακεδόνα, μπορούμε να διακρίνουμε δύο προτεραιότητες. Στις αρχές του 331, η ίδρυση της Αλεξάνδρειας, της οποίας οι δρόμοι και οι τοποθεσίες των ναών και της αγοράς πιστεύεται ότι καθορίστηκαν από τον ίδιο τον Αλέξανδρο (Αρριανός III, 1.4-5· Ψευδο-Καλλισθένης I, 31.5-32.6), πρόσφερε στην Αίγυπτο ένα λιμάνι. Ένα τέτοιο γεγονός αποδεικνύει την επιθυμία να αποκτήσει η Αίγυπτος μία βάση στον μεσογειακό κόσμο και να αναπτυχθούν οι εξαγωγές σίτου. Η δεύτερη προτεραιότητα είναι ιδεολογική. Στην Ηλιούπολη ο Αλέξανδρος επισκέφτηκε το ιερό του θεού Ρα, όπου, σύμφωνα με τον παραδοσιακό φαραωνικό τίτλο «γιος του Ρα», μπόρεσε να διεκδικήσει την εκ μέρους του θεού πατρότητα. Στη Μέμφιδα πρόσφερε θυσία στον ιερό ταύρο Άπι (υπόσταση του Πτα ή Φθα), της οποίας η τέλεση αποτελούσε βασιλικό προνόμιο. Μετά την ίδρυση της Αλεξάνδρειας, πήγε στο μαντείο της Σίβα, που ήταν αφιερωμένο στον Δία-Άμμωνα, θεότητα με καταγωγή από τη Θήβα, η λατρεία του οποίου όμως ήταν γνωστή στην Ελλάδα, και ειδικά στη Μακεδονία, με το όνομα «Λίβυος Άμμωνας». Ο Αλέξανδρος, αφού οι ιερείς της Σίβα επιβεβαίωσαν την ιδέα και της δικής του θεϊκής υπόστασης, επέστρεψε στη Μέμφιδα, όπου γιόρτασε το γεγονός προς τιμήν του βασιλιά Δία, δηλαδή του Άμμωνα, του βασιλιά των θεών, διοργανώνοντας αγώνες ελληνικού τύπου, στους οποίους περιλαμβάνονταν μουσικοί και αθλητικοί διαγωνισμοί (Αρριανός III, 5.2).

Η διοίκηση της Αιγύπτου και η εγκατάσταση των Ελληνομακεδόνων

Ο Μέγας Αλέξανδρος για τη διοίκηση της Αιγύπτου πραγματοποίησε πολύ λίγους νέους διορισμούς. Υποστήριξε τη διοίκηση που ήδη υπήρχε κατά την περίοδο της κατάκτησης, όπως μαρτυρά η παρουσία του Ιρανού Δολόασπι ως επικεφαλής της πολιτικής εξουσίας της χώρας, αρχικά μαζί με τον Αιγύπτιο Πετεήσιο, ο οποίος παραιτήθηκε από τη θέση αυτή γρήγορα. Ο Μακεδόνας ηγεμόνας διατήρησε επίσης τους νομάρχες στους νομούς στους οποίους ήταν διοικητικά διαιρεμένη η χώρα.

Τα στρατεύματα που άφησε στην Αίγυπτο, τελούσαν φυσικά υπό τις διαταγές δύο Μακεδόνων στρατηγών,* του Βάλακρου και του Πευκέστα, οι οποίοι ανέλαβαν τη διατήρηση της τάξης στη χώρα. Μία από τις αρμοδιότητές τους φαίνεται να είναι η προστασία του τοπικού πληθυσμού από τους δικούς τους άνδρες· αυτό τουλάχιστον δείχνει ο παλαιότερος πάπυρος της Πτολεμαϊκής Εποχής, που χρονολογείται από το 331, όπου αναφέρεται ένα τάγμα υπό τις διαταγές του Πευκέστα το οποίο προστάτευε την κατοικία ενός ιερέα. Κι αυτό ωστόσο δεν φαίνεται να ήταν πάντα αρκετό για να προστατεύονται οι ναοί από τη στρατιωτική παρουσία. Έτσι, μετά τον θάνατο του Αλεξάνδρου στην Αθριβη, στο Δέλτα (βλ. τεκμ. 15, σ. 362), οι επιγραφές της Djed-Her (γνωστής και ως «Téds-le-Sauveur») μαρτυρούν την προσπάθεια απέλασης των στρατιωτών που είχαν καταλάβει αδικαιολόγητα τον ιερό χώρο του ναού, του χώρου δηλαδή που περιβάλλεται από τα τείχη του ιερού. Ο τοπικός άρχοντας χρειάστηκε να επέμβει δύο φορές για να απομακρύνει τους στρατιώτες, οι οποίοι, μετά την πρώτη αποκατάσταση των ζημιών, εγκαταστάθηκαν εκ νέου στο *τέμενος*.* Η παρουσία ενός μεγάλου κτηρίου ελληνιστικής αρχιτεκτονικής, που χρονολογείται σύμφωνα με τα κεραμικά και τα νομίσματα από την εποχή της βασιλείας του Πτολεμαίου Α΄, σχεδόν δίπλα στον ναό, δείχνει ότι η επιτυχία του στην Djed-Her δεν είχε μεγάλη διάρκεια.

Ο Αλέξανδρος διόρισε επικεφαλής των οικονομικών τον Κλεομένη από τη Ναύκρατη, που είχε επίσης την ευθύνη για την επίβλεψη της κατασκευής της Αλεξάνδρειας. Σύντομα απέκτησε την εξουσία του σατράπη και έγινε η πιο σημαντική προσωπικότητα της Αιγύπτου. Οι πηγές δεν μας δίνουν ιδιαίτερα θετική εικόνα γι' αυτόν, καθώς φαίνεται ότι αφαίμαζε τους ναούς (Αριστοτέλης, *Οικονομικά*, II, 2.33).

ΑΠΟ ΤΑ ΓΑΥΤΑΜΗΛΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΣΕΠΟΛΗ

(Βλ. τεκμ. 1 και 2, σσ. 350, 351)

Γαυγάμηλα: Η τελευταία μάχη του Μεγάλου Βασιλιά

Ο Αλέξανδρος, αφού τακτοποίησε τις αιγυπτιακές υποθέσεις, στις αρχές της άνοιξης του 331 στράφηκε προς τις κεντρικές περιοχές της Περσικής Αυτοκρατορίας. Ο Μέγας Βασιλιάς περίμενε τον αντίπαλό του στην αρχαία Ασσυρία. Εντόπισε και προετοίμασε το μελλοντικό πεδίο μάχης των Γαυγαμήλων, που δεν απείχε πολύ από την αρχαία πόλη Άρβηλα, τη σημερινή Ερμπίλ. Εκεί συγκρούστηκαν τα δύο στρατεύματα, και ο Δαρείος Γ΄ ηττήθηκε και πάλι την 1η Οκτωβρίου 331. Ένα βαβυλωνιακό αστρονομικό ημερολόγιο αναφέρει την περσική ήττα και την άφιξη των Ελληνομακεδόνων στη Σίππαρη, στο *pār Sarrī*, στη βασιλική διώρυγα που ενώνει τον Τίγρη και τον Ευφράτη, και κατόπιν στη Βαβυλώνα, την πρώτη από τις μεγάλες πρωτεύουσες των Αχαιμενιδών που κατακτήθηκε (AD 1, -330):

Αυτό το μήνα (*tašritu* = Οκτώβριος-Νοέμβριος), από την 1η έως [...] [Την χ ημέρα, αγγελιαφόροι] έφθασαν στη Βαβυλώνα λέγοντας: «Ο Εσαγίλ (ναός του Μπελ-Μαρδούκ*), [...] και οι Βαβυλώνιοι [...] στο ταμείο του». Την 2η ημέρα (18 Οκτωβρίου 331), στη Σιππάρ, μια αναφορά του Αλεξάνδρου [βασιλιά του κόσμου, στάλθηκε στους κατοίκους] λέγοντας: «Δεν θα μπω στα σπίτια σας». Την 13η ημέρα (20 Οκτωβρίου 331), [οι Έλληνες εμφανίστηκαν] στην Αγία Πύλη, την εξωτερική πύλη του Εσαγίλ και [...] την 14η μέρα, αυτοί οι Έλληνες [θυσίασαν] ένα βόδι [...] [...] [την χ ημέρα], ο Αλέξανδρος, βασιλιάς του κόσμου, εισήλθε στη Βαβυλώνα. [...]».

Οι ιερείς της Βαβυλώνας υποδέχονται τον Αλέξανδρο

Ο Αλέξανδρος εμφανίζεται σ' αυτό το κείμενο ως ένας δίκαιος ηγεμόνας που δεν επιθυμεί να επιβάλει φόρο στους κατοίκους της Βαβυλώνας,* και κατά συνέπεια σέβεται τις ιδιοκτησίες τους. Η Σίππαρη βρισκόταν βόρεια της Βαβυλώνας και ήταν πόλη-κλειδί για την κατάκτηση ολόκληρης της Βαβυλωνίας. Η καλή θέληση του κατακτητή φάνηκε και στον σεβασμό που έδειξε στα θρησκευτικά έθιμα του τόπου. Πράγματι, ακόμη και πριν από την άφιξη του Μεγάλου Αλεξάνδρου στη Βαβυλώνα στα τέλη Οκτωβρίου, οι εκπρόσωποί του, οι πρώτοι Ελληνομακεδόνες που μπήκαν στην πόλη, πήγαν σε μία από τις κύριες πύλες του ιερού της πολιούχου θεότητας, του Μπελ-Μαρδούκ (του Κύριου Μαρδούκ), για να θυσιάσουν βοοειδή προς τιμήν του κυριότερου θεού της σουμερο-ακκαδικής θρησκείας.

Το γεγονός αυτό αποτελεί μάλιστα κατόρθωμα των ιερέων του Μαρδούκ, που σίγουρα διατηρούσαν τις πρακτικές της παλαιάς θρησκείας της χώρας, αλλά εκπροσωπούσαν ήδη από καιρό μια πολύ μειονοτική κουλτούρα στη Βαβυλωνία. Ωστόσο, στην περίπτωση αυτή, πέτυχαν αμέσως να παρουσιαστούν ως ένα τοπικό στήριγμα που θα ήταν αναγκαίο για τη βασιλική εξουσία επιβάλλοντας τους εαυτούς τους ως την κύρια για εκείνη την περίοδο αστική τάξη αρχόντων. Ο Αλέξανδρος κατέλαβε με αυτόν τον τρόπο τη δυτική πρωτεύουσα της Περσικής Αυτοκρατορίας, βασιζόμενος σε μια σύμβαση την οποία οι Βαβυλώνιοι άρχοντες θα υπενθυμίσουν και στους Διαδόχους του. Οι εκπρόσωποι του ιερού δήλωσαν υποταγή, φροντίζοντας ταυτόχρονα να επωφεληθούν από την ενέργεια αυτή ώστε να εξασφαλίσουν έναν πολιτικό ρόλο σαφώς σημαντικότερο από εκείνον που είχαν κατά την Αχαιμενιδική Αυτοκρατορία:

Ἀλέξανδρος γὰρ ἐξ Ἄρβηλων ὀρμηθεὶς τὴν ἐπὶ Βαβυλῶνος εὐθὺς προὔχαιρε. ἤδη τε οὐ πόρρω Βαβυλῶνος ἦν καὶ τὴν δύναμιν ξυντεταγμένην ὡς ἐς μάχην ἦγε, καὶ οἱ Βαβυλώνιοι πανδημεὶ ἀπήντων αὐτῷ ξὺν ἱερεῦσιν τε σφῶν καὶ ἄρχουσι, δῶρά τε ὡς ἕκαστοι φέροντες καὶ τὴν πόλιν ἐνδιδόντες καὶ τὴν ἄκραν καὶ τὰ χρήματα. Ἀλέξανδρος δὲ παρελθὼν εἰς τὴν Βαβυλῶνα τὰ ἱερά, ἃ Ξέρξης καθεῖλεν, ἀνοικοδομεῖν προσέταξε Βαβυλωνίους, τὰ τε ἄλλα καὶ τοῦ Βήλου τὸ ἱερόν, ὃν μάλιστα θεῶν τιμῶσι Βαβυλώνιοι.

Ο Αλέξανδρος ξεκινώντας από τα Ἄρβηλα πήρε αμέσως τον δρόμο που οδηγεί προς τη Βαβυλώνα. Βρισκόταν ήδη κοντά στη Βαβυλώνα οδηγώντας σε σχηματισμό μάχης τον στρατό του, όταν οι Βαβυλώνιοι ήρθαν ομαδικώς να τον προϋπαντήσουν μαζί με τους ιερείς και τους άρχοντές τους: του πρόσφεραν δώρα, ο καθένας τους χωριστά, και του παρέδωσαν την πόλη, την ακρόπολη και τα χρήματά τους. Αφού μήθηκε στη Βαβυλώνα, ο Αλέξανδρος διέταξε τους Βαβυλωνίους να ανοικοδομήσουν τους ναούς που κατέστρεψε ο Ξέρξης, και ιδιαίτερα τον ναό του Βήλου, τον οποίον οι Βαβυλώνιοι τιμούν περισσότερο από όλους τους άλλους θεούς. (Αρριανός, *Ανάβαση*, III, 16.3-4, μτφρ. Θ. Σαδικάκης)

Η συμμαχία του Μαζαίου με τον Αλέξανδρο

Ο Αλέξανδρος, μέσα στη στρατιωτική του δόξα, εμφανιζόταν ως άξιος διάδοχος των προηγούμενων μοναρχών, και ο τρόπος χρονολόγησης των σφηνοειδών κειμένων* τον αναφέρει με τον παραδοσιακό χαρακτηρισμό «sarmatati», δηλαδή «ο βασιλιάς της χώρας». Στη Βαβυλώνα εξουσία ασκούσε και ο Μαζαίος, ο οποίος είχε αποσυρθεί εκεί με τα στρατεύματά του μετά τη μάχη στα Γαυγάμηλα και εκπροσωπούσε την αυτοκρατορική εξουσία

που ηγείτο όλων των τοπικών αρχόντων (Κόιντος Κούρτιος IV, 16.7). Χάρη στη συμμαχία του με τον Αλέξανδρο διορίστηκε σατράπης,* και ο Μακεδόνας βασιλιάς απέφυγε την πολιορκία της πρωτεύουσας των Αχαιμενιδών, η οποία ίσως ήταν η καλύτερα οχυρωμένη πόλη μετά την ανακατασκευή των τειχών και της ακρόπολης στην περίοδο που βασιλείς ήταν ο Ναβοπολάσσαρ (626-605) και ο Ναβουχοδονόσορ Β΄ (604-562). Από τότε, και παρά τις καταστροφές από τον Κύρο κατά την κατάληψη της περιοχής το 539, το αμυντικό σύστημα ήταν πάντα σε καλή κατάσταση. Ο Μαζαίος παραδόθηκε και συνάντησε τον Αλέξανδρο μαζί με την οικογένειά του.

Η πτώση των μεγάλων αχαιμενιδικών πρωτευουσών

Μετά τη Βαβυλώνα έπεσαν τα Σούσα, επίσης το 331, έπειτα η Περσέπολη και οι Πασαργάδες το 330, γεγονός που μείωσε σημαντικά τα περιθώρια ελιγμών του Μεγάλου Βασιλιά γιατί έχασε, εκτός από τους θησαυρούς του, και τις πολύ πλούσιες πεδιάδες στη Βαβυλώνα και στα Σούσα. Το καλοκαίρι του 330 δολοφονήθηκε, προς μεγάλη δυσαρέσκεια του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Αυτός όμως ο θάνατος, που έβαλε τέλος στην περσική ιστορία των Αχαιμενιδών, δεν του παρέδιδε όλη την αυτοκρατορία· ο Μακεδόνας μονάρχης έπρεπε να υποτάξει τις Άνω Σατραπείες.* Σε αυτό θα αφιέρωνε το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου ζωής που του απέμενε.

Η ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΩΝ ΑΝΩ ΣΑΤΡΑΠΕΙΩΝ

(Βλ. τεκμ. 1 και 2, σσ. 350, 351)

Από τη Βαβυλωνία στον Ινδό ποταμό

Οι γνώσεις του σύγχρονου ιστορικού –όπως άλλωστε και των Ελλήνων και Ρωμαίων ιστορικών– για τις Άνω Σατραπείες κατά τη διάρκεια της Αυτοκρατορίας των Αχαιμενιδών, αλλά και στη συνέχεια κατά τις διαφορετικές ελληνομακεδονικές δυναστείες, ή έπειτα με τους Πάρθους Αρσακίδες, είναι ελάχιστες. Ωστόσο η πραγματική στρατιωτική εποποιία του Αλεξάνδρου στη Μέση Ανατολή είναι πολύ γνωστή, δεδομένου ότι μπορούμε να ακολουθήσουμε την πορεία του μέχρι τον Ινδό ποταμό μέσα από το έργο συγγραφέων όπως ο Αρριανός. Οι περιοχές που αναφέρονται ως «Άνω Σατραπείες» είναι αυτές που βρίσκονται στα ανατολικά της οροσειράς Ζάγκρος στην Κεντρική Ασία, οι οποίες, προτού κερδίσουν την ανεξαρτησία τους, τελούσαν υπό την κυριαρχία πρώτα των Αχαιμενιδών και έπειτα των Σελευκιδών. Μέχρι το 325 ο Μακεδόνας έκανε εκστρατείες που μερικές φορές ήταν πολύ δύσκολες, φθάνοντας μεν στον Ινδό, χωρίς ωστόσο να έχει

συστηματικά επιτύχει την ειρήνευση της Κεντρικής Ασίας, παρά την ίδρυση πολλών πόλεων καταμήκος της πορείας του. Στην πραγματικότητα, όλο αυτό το τεράστιο μέρος της Περσικής Αυτοκρατορίας άρχισε να αποδομείται λόγω των εξεγέρσεων των παλιών σατραπών* που είχαν διοριστεί από τους Αχαιμενίδες. Ο Αλέξανδρος, στον δρόμο προς τη Βακτριανή, καταδιώκοντας τον Βήσσο, τον δολοφόνο του Δαρείου Γ', είχε να αντιμετωπίσει τις εξεγέρσεις της Αρίας και της Αραχωσίας, γεγονός που καθόρισε σε μεγάλο βαθμό τη διαδρομή των στρατευμάτων στις Άνω Σατραπείες. Μετά τη Βακτριανή, συνέχισε τις στρατιωτικές επιχειρήσεις πιο βόρεια, στη Σογδιανή, προτού φτάσει στην Ινδία το καλοκαίρι του 327. Τον Μάιο του 326 νίκησε τον βασιλιά Πύρο. Ο Μακεδόνας κατακτητής είχε πλέον φτάσει στα όρια του ταξιδιού του, καθώς τα στρατεύματά του αρνήθηκαν να προχωρήσουν περαιτέρω. Αναγκάστηκε λοιπόν να γυρίσει πίσω, και επέλεξε να εγκατασταθεί, τουλάχιστον προσωρινά, στη Βαβυλώνα.

Η επιστροφή του Αλεξάνδρου

Η επιστροφή έγινε βάσει τριών διαδρομών: ο Αλέξανδρος ακολούθησε τα παράλια και πήρε μια πορεία μέσα από την Περσίδα· ο Κρατερός ακολούθησε έναν δύσκολο δρόμο μέσω του εσωτερικού της χώρας· τέλος, η τρίτη πορεία ήταν αυτή που πήρε ο Νέαρχος μέσω της Θάλασσας του Ομάν και του Περσικού Κόλπου. Μετά την άφιξή του στη Βαβυλώνα, ο Αλέξανδρος άρχισε να οργανώνει την αυτοκρατορία του και να προγραμματίζει άλλες στρατιωτικές επιχειρήσεις, προς τα δυτικά αυτή τη φορά ή ακόμη και την Αραβία (Αρριανός, *Ανάβαση*, VII, 19.3-20.10, και Στράβων, *Γεωγραφία*). Δεν υπάρχει κάποιο επίσημο στοιχείο που να επιβεβαιώνει την πρόθεση του Μακεδόνα βασιλιά να διατηρήσει πρωτεύουσα τη Βαβυλώνα. Δεν είχε άλλωστε τον χρόνο να προχωρήσει τα σχέδιά του.

2.

Ο ΚΑΤΑΚΕΡΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΟΥ 323 ΣΤΗ ΒΑΒΥΛΩΝΑ

Ο θάνατος του Μεγάλου Αλεξάνδρου

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ του Αλεξάνδρου στη Βαβυλώνα αποτέλεσε την αρχή μιας μακράς περιόδου αστάθειας σε ολόκληρη την έκταση των κατακτήσεών του, η οποία, χωρίς να καλύπτει ακριβώς το σύνολο της Αυτοκρατορίας των Αχαιμενιδών, ήταν ωστόσο εξίσου αχανής. Η ακριβής ημερομηνία του θανάτου του δίνεται από ένα αστρονομικό ημερολόγιο όπου αναφέρεται λιτά: «Ο βασιλιάς είναι νεκρός». Είναι 29 *ayyaru* του 14ου έτους του νέου κατακτητή, δηλαδή 11 Ιουνίου 323. Τα τεκμήρια από τη Βαβυλώνα δείχνουν ότι η ελληνομακεδονική κυριαρχία δεν ήταν με κανέναν τρόπο υπό αμφισβήτηση και ότι δεν υπήρχε καμία διαταραχή στη Μεσοποταμία και στο Δυτικό Ιράν, που ήταν ο κύριος γεωγραφικός ορίζοντας των συντακτών των ιστορικών ακκαδικών κειμένων. Πράγματι, ο τρόπος χρονολόγησης περνά από τον Αλέξανδρο στον Φίλιππο Αρριδαίο (ή Φίλιππο Γ' της Μακεδονίας) χωρίς καμία διακοπή. Ωστόσο, πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι η χρονολόγηση των συγκρούσεων μεταξύ των διαδόχων έθεσε, και εξακολουθεί να θέτει, πολλούς προβληματισμούς. Μάλιστα, η σύνοψη του Διόδωρου Σικελιώτη (*Ιστορική Βιβλιοθήκη*, 18-20), η μόνη ιστορική αφήγηση της περιόδου, περιέχει πληθώρα παγίδων, καθώς ο συγγραφέας φαίνεται πως αντιμετώπισε πολλές δυσκολίες στην προσπάθειά του να ενσωματώσει το χρονολογικό σύστημα που χρησιμοποιήθηκε από τον Ιερώνυμο τον Καρδιανό, την κύρια πηγή του. Τέλος, ένα βαβυλωνιακό κείμενο έρχεται να συμπληρώσει τις κύριες πηγές που ήδη αναφέραμε. Πρόκειται για το *Χρονικό των Διαδόχων*, που καταπιάνεται με τα γεγονότα τα οποία συνέβησαν από τον θάνατο του Περδίκκα έως το 309, έχοντας ως κύριο επίκεντρο τη Μεσοποταμία.

Ποιος θα διαδεχτεί τον Αλέξανδρο;

Η νομική κατάσταση με τον θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου ήταν ιδιαίτερα περίπλοκη, επειδή ο μονάρχης, που πέθανε νέος, άφησε μόνο ένα αγέννητο παιδί, τον μελλοντικό Αλέξανδρο Δ΄. Η κατάσταση αυτή άνοιξε τον δρόμο για τις προσωπικές φιλοδοξίες των στρατηγών και των οικείων του Μακεδόνα, που βρήκαν την ευκαιρία να διεκδικήσουν ένα μερίδιο από τα λάφυρα με τη μορφή της εξουσίας σε κάποια εδάφη. Από νομικής άποψης, λοιπόν, η διάδοχη κατάσταση ήταν ιδιαίτερα συγκεχυμένη. Πράγματι, η αρχή της μεταβίβασης της εξουσίας, σύμφωνα με τον κανόνα της αρσενικής πρωτοτοκίας, δεν ήταν μια εδραιωμένη παράδοση στη Μακεδονία, όπου οι περιστάσεις καθώς και η Βουλή των ελεύθερων Μακεδόνων μπορούσαν να αποφασίσουν ποιος θα αναλάβει την εξουσία. Αυτό ωστόσο που εξακολουθούσε να ισχύει ήταν η διατήρηση του «στέμματος» στην οικογένεια των Αργεαδών. Επικράτησαν δύο τάσεις, και καθεμία είχε την επιθυμία να σεβαστεί την επίφαση της νομιμότητας στη διαδοχή. Η πρώτη ήταν αυτή που υποστηρίχθηκε από τα μέλη του βασιλικού Συμβουλίου, με επικεφαλής τον Περδίκκα, πρώην διοικητή του ιππικού των εταίρων, τα οποία ψήφισαν υπέρ του αγέννητου παιδιού, εφόσον θα ήταν αγόρι. Αυτό σήμαινε ότι άνοιγε μια μακρά περίοδος αντιβασιλείας που ήταν πολύ ευνοϊκή για κάθε φιλοδοξία. Η άλλη τάση εκφραζόταν από τη Συνέλευση του πεζικού της φάλαγγας –με ηγέτη τους τον Μελέαγρο–, τα μέλη του οποίου, νοσταλγώντας την πατρίδα, ήταν αντίθετα με το κατά το ήμισυ Ιρανό παιδί, εφόσον ήταν γιος (ακόμα εν δυνάμει μόνο) της Ρωξάνης, και υποστήριζαν τον Αρριδαίο, τον ετεροθαλή αδελφό του Μεγάλου Αλεξάνδρου, που έλαβε το βασιλικό όνομα «Φίλιππος». Ο Φίλιππος Γ΄ είχε νοητική υστέρηση, γεγονός που τον καθιστούσε χειραγωγήσιμο.

Η συμφωνία

Η αντίθεση αυτή μεταξύ των δύο «παρατάξεων» οδήγησε σε μια συμφωνία βάσει της οποίας, εάν το παιδί που θα γεννιόταν ήταν αγόρι, θα κυβερνούσε από κοινού με τον Φίλιππο Αρριδαίο. Η γέννηση του Αλεξάνδρου Δ΄ οδήγησε στην εφαρμογή αυτής της λύσης. Η θεωρητικά συλλογική εξουσία των δύο μοναρχών ωστόσο δεν αναγνωρίστηκε ομόφωνα σε ολόκληρη την αυτοκρατορία, καθώς στη Βαβυλωνία,* στο σύστημα χρονολόγησης, χρησιμοποιήθηκε το όνομα του Φιλίππου Γ΄ χωρίς να συνδεθεί με τον Αλέξανδρο Δ΄, του οποίου το όνομα εμφανίζεται μόνο μετά τον θάνατο του Αρριδαίου, όχι νωρίτερα. Έτσι, εκτός από τα πρακτικά έγγραφα, ο κατάλογος των βασιλέων που κυβέρνησαν στη Βαβυλωνία κατά την Ελληνιστική Εποχή ξεκινά με τον Αλέξανδρο Γ΄ και συνεχίζει με τον Φίλιππο Αρριδαίο. Εν

συνεχεία, στον κατάλογο αναφέρεται ότι «κατά τη διάρκεια [...] ετών δεν υπήρχε βασιλιάς στη χώρα. Ο στρατηγός* Αντίγονος κυβερνούσε τη χώρα». Ο Αντίγονος μερικές φορές εμφανίζεται μαζί με τον Αλέξανδρο. Έπειτα εμφανίζεται μόνο ο Αλέξανδρος Δ΄ με περίοδο βασιλείας έξι μόνο ετών. Το έβδομο έτος αντιστοιχεί, τέλος, σ' αυτόν τον κατάλογο όπως και στα πρακτικά κείμενα στο πρώτο του Σελεύκου Α΄.

Η οργάνωση της διακυβέρνησης του βασιλείου

Η διακυβέρνηση του βασιλείου καταμερίστηκε μεταξύ των οικείων του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Ο Αντίπατρος παρέμεινε στρατηγός της Μακεδονίας και ο Περδίκκας πήρε τον τίτλο του «χιλίαρχου», γεγονός που υπενθύμιζε τη θέση του ως δεύτερου δίπλα στον Αλέξανδρο, κάτι που θεωρητικά τον τοποθετούσε πάνω από όλους τους διορισμένους από τον θανόντα μονάρχη διοικητές (σατράπες).^{*} Για να αποτραπεί η πιθανότητα να πάρει ουσιαστικά τον έλεγχο της μοναρχίας και των οικονομικών της πόρων, διορίστηκε *προστάτης* των βασιλέων ο Κρατερός. Ωστόσο δεν μπόρεσε πραγματικά να αναλάβει τη θέση αυτή, καθώς βρισκόταν καθ' οδόν προς την Ευρώπη κατά τη στιγμή του διορισμού του, δηλαδή μακριά από τη Βαβυλώνα όπου λάμβαναν χώρα όλες οι διαπραγματεύσεις. Αυτή η τριάδα, που αποτελείται από τον Αντίπατρο, τον Περδίκκα και τον Κρατερό, έπρεπε να παίξει τον ρόλο ενός είδους αντιβασιλείας μέχρι την ενηλικίωση του Αλεξάνδρου Δ΄. Συμπληρώθηκε από καταμερισμό σατραπικών εξουσιών, δηλαδή διοικητικών επαρχιών σε πολλές περιοχές της αυτοκρατορίας. Θα ήταν δύσκολο να δώσουμε τις λεπτομέρειες αυτής της διαίρεσης, ωστόσο ένα μέρος τους αξίζει να αναφερθεί για να κατανοήσουμε την αλληλουχία των γεγονότων.

Η Αίγυπτος ήταν η άμεση εδαφική βάση του κυβερνήτη της. Ο Πτολεμαίος ανέλαβε τη χώρα, και σύμφωνα με τον Πausανία (1, 6.2) υποκίνησε και την κατανομή των εδαφών. Η Μικρά Ασία μοιράστηκε αφενός στον Αντίγονο τον Μονόφθαλμο, με τη Μεγάλη Φρυγία, τη Λυκία και την Παμφυλία, και αφετέρου στον Ευμένη τον Καρδιανό, με την Παφλαγονία και την Καππαδοκία, που δεν είχε κατακτηθεί από τον Αλέξανδρο και ήταν ακόμα στα χέρια του σατράπη Αριαράθη. Τέλος, ο Λυσίμαχος διορίστηκε στη Θράκη. Η Συμφωνία του 323 στη Βαβυλώνα είχε θεωρητικά ολοκληρωθεί και με αυτήν είχε ορισθεί η διακυβέρνηση της αχανούς αυτοκρατορίας που άφησε ο Αλέξανδρος. Οι Διάδοχοί του όμως δεν πρόκειται να τη σεβαστούν. Δημιουργήθηκαν τότε δύο τάσεις, οι οποίες, μολοντί δεν αλληλοαποκλείονταν, ήρθαν σε αντιπαράθεση: η μία πρέσβευε να διατηρήσουν ενωμένη την τεράστια έκταση που κληροδότησε ο Αλέξανδρος, και η άλλη εξέφραζε τη βούληση να δημιουργηθούν ανεξάρτητες περιφερειακές εξουσίες.

322-320: Ο ΠΡΩΤΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ

Μια σύντομη εξέγερση πραγματοποιήθηκε στη Βακτριανή. Δεν προκλήθηκε από τους λαούς που κατέκτησε ο Αλέξανδρος αλλά από Ελληνομακεδόνες που είχαν εγκατασταθεί εκεί. Η αυστηρή καταστολή της από τον Περδίκκα δείχνει την προθυμία του να κρατήσει ενωμένη όλη την αυτοκρατορική επικράτεια. Το 322 η Ελλάδα είχε ηττηθεί και είχε ενωθεί με τις χώρες που βρίσκονταν υπό την εξουσία των Διαδόχων του Αλεξάνδρου, όπως και η Βακτριανή.

Ο Περδίκκας και ο πειρασμός της αυτοκρατορικής εξουσίας

Ωστόσο, η στάση του Περδίκκα άλλαξε σημαντικά. Ήρθε πιο κοντά στην Ολυμπιάδα, τη μητέρα του Μεγάλου Αλεξάνδρου, που του πρότεινε για σύζυγο την κόρη της Κλεοπάτρα. Με αυτή την ιδιότητα ο διάδοχος αποκτούσε το δικαίωμα να ισχυριστεί ότι είναι μέλος της οικογένειας των Αργεαδών και να εγείρει ισχυρές αξιώσεις για τη μοναρχία. Η γαμήλια συμφωνία έφερε ρήξη στις σχέσεις του με τον Αντίπατρο, ο οποίος του είχε ήδη προσφέρει το χέρι της δικής του κόρης Νίκαιας. Επιπλέον, η κατάσταση στην Ανατολία περιπλέχθηκε. Ο Αντίγονος ο Μονόφθαλμος αρνήθηκε να βοηθήσει τον Ευμένη τον Καρδιανό στην κατάκτηση της Καππαδοκίας. Ο Περδίκκας όμως τον υποστήριξε και οι σχέσεις του με τον Αντίγονο οδηγήθηκαν επίσης σε ρήξη. Ο Αντίπατρος, ο Κρατερός, ο Αντίγονος, ο Λυσίμαχος και ο Πτολεμαίος συγκρότησαν τότε έναν ad hoc συνασπισμό εναντίον του Περδίκκα και των ηγεμονικών του σχεδίων.

Μια αμφισβητήσιμη χρονολόγηση

Αξίζει στο σημείο αυτό να αναφερθούμε εν συντομία στα προβλήματα προσδιορισμού των χρονολογιών που αφορούν τις συγκρούσεις μεταξύ των Διαδόχων. Υπάρχουν σε γενικές γραμμές δύο σχολές: η πρώτη υποστηρίζει την αποκαλούμενη «πρωιμότερη» χρονολόγηση που τοποθετούσε τον θάνατο του Περδίκκα την άνοιξη του 321 και τη συμφωνία στον Τριπαράδεισο το φθινόπωρο του ίδιου έτους· η δεύτερη υποστηρίζει μία υστερότερη χρονολόγηση που μειώνει αυτές τις ημερομηνίες κατά έναν χρόνο. Ο T. Boiy, από την πλευρά του, υιοθετεί έναν τρίτο τρόπο που αναμειγνύει τα δύο είδη χρονολογήσεων, και αυτή την προσέγγιση θα ακολουθήσουμε. Επιπλέον, η διαίρεση των πολέμων των Διαδόχων σε πέντε, μεταξύ του 322 και του 301, παραμένει ένας αμιγώς τυπικός διαχωρισμός, δεδομένου ότι οι επιχειρήσεις και οι στρατηγικές και πολιτικές καταστάσεις ακολουθούσαν η μία την άλλη, μερικές φορές χωρίς καμία ανάπαυλα από τον έναν πόλεμο στον άλλο.

Ο θάνατος του Περδίκκα και η Συμφωνία του Τριπαραδείσου

Ο Περδίκκας στράφηκε αρχικά εναντίον της Αιγύπτου στις αρχές του 320, αλλά δολοφονήθηκε την άνοιξη στις όχθες του Νείλου από μέλη του επιτελείου του, ανάμεσα στα οποία και ο Σέλευκος, αρχηγός του ιππικού του. Το *Χρονικό των Διαδόχων* αναφέρει μια μάχη μεταξύ του βασιλικού στρατού και του στρατού του σατράπη.* Σύμφωνα με τον Βαβυλώνιο γραμματέα, η βασιλική νομιμότητα βρισκόταν στα χέρια του Περδίκκα. Ο θάνατός του επέβαλε αναπόφευκτα την αναθεώρηση της Συμφωνίας του 323. Επιπλέον, ο Ευμένης είχε δολοφονήσει τον Κρατερό. Η νέα πολιτική κατάσταση, λαμβάνοντας υπόψη την εξέλιξη του συσχετισμού δυνάμεων, ορίστηκε στον Τριπαράδεισο της Βόρειας Συρίας στο τέλος του καλοκαιριού του 320. Η επανεστίαση του ελληνιστικού κόσμου από τη Μεσοποταμία προς τη Συρο-παλαιστίνη ήταν γεγονός, δεδομένου ότι η Βαβυλώνα ήταν πλέον το κέντρο όπου λαμβάνονταν οι πολιτικές αποφάσεις για ολόκληρη την αυτοκρατορία. Εκτός αυτού, η ίδια η ιδέα της ενιαίας αυτοκρατορίας είχε αρχίσει να χάνεται στην πράξη. Ο Περδίκκας ήταν σίγουρα φιλόδοξος, αλλά επίσης υποστήριζε με πάθος την αυτοκρατορική ενότητα. Ο Πτολεμαίος, στον οποίο οι συνωμότες του επιτελείου του Περδίκκα είχαν προτείνει την αντιβασιλεία, ήταν ο πρώτος που εγκαταστάθηκε μόνιμα σε μια συγκεκριμένη περιοχή χωρίς να έχει συνολική εικόνα για το σύνολο των κατακτήσεων του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Αρνήθηκε λοιπόν την προσφορά που του έγινε και επιμελητής των βασιλέων ορίστηκε ο Αντίπατρος, ο οποίος τους πήρε υπό την προστασία του και τους οδήγησε στη Μακεδονία το 5ο έτος εξουσίας του Φιλίππου Αρριδαίου, πιο συγκεκριμένα την άνοιξη του 319 (*Χρονικό των Διαδόχων*: «το 5ο έτος του Φιλίππου, άγνωστο μήνα, ο βασιλιάς [άφησε] τον Αντίγονο [...] [και] ξεκίνησε την πορεία προς τη Μακεδονία και δεν επέστρεψε ποτέ»). Έτσι, το βασίλειο έγινε και πάλι βαλκανικό και αποκόπηκε από τον έλεγχο της Ασίας. Ο Αντίπατρος πέθανε το καλοκαίρι του 319.

Η αύξηση της δύναμης του Αντιγόνου του Μονόφθαλμου

Ο Αντίγονος ξαναπήρε τη θέση του ως επικεφαλής των σατραπειών* και διορίστηκε «στρατηγός* της Ασίας», αρμόδιος για την καταστολή του Ευμένη του Καρδιανού, που ήταν ο μεγαλύτερος υποστηρικτής του Περδίκκα. Ο Σέλευκος, από την πλευρά του, ανέλαβε τη σατραπεία της Βαβυλώνας.* Μπήκε στην πόλη της Βαβυλώνας τον Νοέμβριο του 320. Ο Τριπαράδεισος, η περιοχή που είχε κληροδοτήσει ο Αλέξανδρος, βρισκόταν σε εξέγερση. Ήταν ήδη σαφές με την τοποθέτηση του Πτολεμαίου στην Αίγυπτο, αλλά στη πορεία αποκαλύφθηκε ακόμα περισσότερο ότι η Ανατολία αποτε-

λούσε έναν πολύ ξεχωριστό κόσμο, σαφώς διαφοροποιημένο από την Εγγύς Ανατολή, και ακόμα περισσότερο από τη Βαβυλωνία που σύντομα θα γινόταν το κέντρο της εξουσίας των Σελευκιδών. Οι Ελληνομακεδόνες όχι μόνο διαμέλιζαν την αυτοκρατορία σύμφωνα με τις φιλοδοξίες τους, αλλά και βάσει της γεωγραφικής και μερικές φορές πολιτισμικής πραγματικότητας που τους επιβαλλόταν.

319-316: Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ

Ο Ευμένης ο Καρδιανός, ο πιο πιστός σύμμαχος του Περδίκκα, είχε ανακηρυχθεί στασιαστής και έπρεπε να εξοντωθεί. Το παράδοξο είναι ότι ήταν ο τελευταίος από τους στενούς συντρόφους του Μεγάλου Αλεξάνδρου και κληρονόμος, λόγω της σχέσης του με τον Περδίκκα, της ενωτικής αντίληψης για την αυτοκρατορία.

Ο Αντίγονος νικά τον Ευμένη και αποκαλύπτει τις φιλοδοξίες του

Ο Αντίγονος ο Μονόφθαλμος ήταν υπεύθυνος, ως στρατηγός* που διοικούσε τα στρατεύματα στην Ασία, να ηγηθεί της μάχης ενάντια στον Ευμένη τον Καρδιανό. Αυτές οι ιδιαίτερες στρατιωτικές αρμοδιότητες του έδιναν τη δυνατότητα να παρεμβαίνει σχεδόν παντού στην άλλοτε Αυτοκρατορία του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Οι διάφορες εκστρατείες εναντίον του Ευμένη τον οδήγησαν στην περιοχή της Βαβυλώνας,* όπου ο Ευμένης είχε αποσυρθεί τον χειμώνα του 317-316.

Το *Χρονικό των Διαδόχων* φαίνεται να επιβεβαιώνει τον Διόδωρο, ο οποίος αναφέρεται σε μάχες μεταξύ των στρατευμάτων των δύο διαδόχων (*Ιστορική Βιβλιοθήκη* 19, 12.1), αλλά θα μπορούσε επίσης να προχωρήσει περαιτέρω μνημονεύοντας συγκρούσεις τον Οκτώβριο του 317 στην ίδια τη Βαβυλώνα, στο κέντρο των εδαφών του Σελεύκου, στον οποίο ο Αντίγονος πρόσφερε τη βοήθειά του συμμαχώντας μαζί του κατά του Ευμένη. Ο Σέλευκος πράγματι φαίνεται να βρέθηκε σε δύσκολη θέση, πάντα σύμφωνα με το *Χρονικό των Διαδόχων*. Ο Αντίγονος τελικά θα θριαμβεύσει εναντίον του Ευμένη του Καρδιανού στη Γαβινηή τον Ιανουάριο του 316. Ο νικητής ήταν ακόμη πολύ κοντά στη Βαβυλωνία και σταδιακά ερχόταν σε αντίθεση με τον Σέλευκο, που έχανε τα προνόμιά του, προτιμώντας έτσι να φύγει για την Αίγυπτο ώστε να σώσει τη ζωή του που βρισκόταν πλέον σε κίνδυνο.

Το γεγονός αυτό είχε πολύ συγκεκριμένες πολιτικές επιπτώσεις στη Βαβυλωνία, όπως μαρτυρά, για παράδειγμα, η αλλαγή του συστήματος χρονολόγησης στη Βαβυλώνα με πρώτο το όνομα του Αλεξάνδρου Δ', αφού η

είδηση της δολοφονίας του Φιλίππου Γ΄ είχε φτάσει στην πόλη στις 26 Δεκεμβρίου 317. Ο φόνος είχε γίνει τον Οκτώβριο. Στη συνέχεια η χρονολόγηση γινόταν με το όνομα του Αντιγόνου, δίνοντάς του τον τίτλο του «στρατηγού των στρατευμάτων της χώρας», το αργότερο από το φθινόπωρο του 315. Γενικότερα, ο Αντίγονος συμπεριφέρονταν πλέον ως μονάρχης σε όλα τα τμήματα της αυτοκρατορίας που είχε υπό τον έλεγχό του.

315-311: Ο ΤΡΙΤΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ

Ως συνέπεια της στάσης του, και όπως είχε συμβεί και με τον Περδίκκα πριν από αυτόν, ο Αντίγονος βρέθηκε αντιμέτωπος με μια συμμαχία του Κασσάνδρου, του Λυσιμάχου και του Πτολεμαίου, τους οποίους ένωσε με τα μέσα που διέθετε ο Σέλευκος. Ο Αντίγονος διεξήγαγε εναντίον τους πολλές εκστρατείες από το 315 έως το 311.

Ο Αντίγονος ο Μονόφθαλμος στη Συροπαλαιστίνη και στη Βαβυλωνία

Στη Μέση Ανατολή οι επιχειρήσεις επικεντρώθηκαν ενάντια στα πτολεμαϊκά στρατεύματα. Αν και αρχικά ο Πτολεμαίος έχασε τον έλεγχο της Νότιας Συροπαλαιστίνης, η νίκη του κατά του Δημητρίου, του γιου του Αντιγόνου και μελλοντικού Πολιορκητή, στη μάχη της Γάζας το 312 ενίσχυσε τη θέση του και του επέτρεψε να ξαναπάρει στα χέρια του τη Φοινίκη και ένα μέρος από τη Συρία.

Η Κάτω Μεσοποταμία φαίνεται ότι αναγκάστηκε να συμβάλει σε μεγάλο βαθμό στην πολεμική προσπάθεια των Αντιγονιδών. Όμως ο Σέλευκος εξακολουθούσε να διεκδικεί τη Βαβυλωνία.* Η βοήθεια του Πτολεμαίου, ο οποίος τον δέχτηκε και έτσι τον έσωσε, ήταν καθοριστική, διότι υποστήριξε τις προσπάθειές του τοποθετώντας τον επικεφαλής σε ένα στρατιωτικό άγημα που ανέλαβε τη διοίκηση της Μεσοποταμίας (Αππιανός, *Συριακή* 54). Τρία χρόνια μετά τη φυγή του από τη Βαβυλώνα, ο Σέλευκος μπήκε στη χώρα τον Απρίλιο του 311 έπειτα από μάχη. Από εκείνη τη στιγμή το σύστημα χρονολόγησης δεν αναφέρεται πια στον Αντίγονο αλλά στον Αλέξανδρο Δ΄ και στον Σέλευκο ως στρατηγό.* Ο Σέλευκος επέλεξε με αυτόν τον τρόπο τη θεωρητικά νόμιμη οδό, αναγνωρίζοντας ως ηγεμόνα τον Αλέξανδρο Δ΄, όπως αποτυπώνεται στο αστρονομικό ημερολόγιο: «[7η χρονιά] του Αλεξάνδρου (Δ΄), του βασιλιά, γιου του Αλεξάνδρου Γ΄, ο Σέλευκος όντας στ[ρατηγός]». Στην προσπάθεια ανάκτησης της Βαβυλώνας, ο Σέλευκος βρέθηκε μπροστά σε μια δυσκολία που θα συναντήσουν πολλοί εισβολείς μεταγενέστερα: στην κατάκτηση της ακρόπολης, του παλαιού βα-

σικλικού παλατιού. Αυτό το οχυρό ήταν πράγματι ακόμα στα χέρια των Αντιγονιδών. Το χρονικό διευκρινίζει ότι δεν μπορούσε να το καταλάβει, παρόλο που εξακολουθούσε να το πολιορκεί το καλοκαίρι του 311. Αναγκάστηκε να αφήσει επικεφαλής γι' αυτές τις επιχειρήσεις τον Πάτροκλο ώστε να πάει ο ίδιος στον Τίγρη για να πολεμήσει τον Νικάνορα, τον σατράπη* της Μηδίας, και τον Ευαγόρα, τον σατράπη της Αρίας, τους συμμάχους του Αντιγόνου. Η εκστρατεία του ήταν επιτυχής, καθώς έγινε κυρίαρχος όλης της περιοχής από τον Ζάγκρο, τη Μηδία –με την κατάκτηση των Εκβατών– μέχρι τα Σούσα, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα να ενώσει υπό την εξουσία του ολόκληρο το Ιράν.

311: Το τέλος του πολέμου που αφήνει τον Σέλευκο μόνο εναντίον του Αντιγόνου

Τον Δεκέμβριο του 311 υπογράφηκε μια συνθήκη ειρήνης μεταξύ αφενός του Αντιγόνου και του γιου του Δημητρίου και αφετέρου του συνασπισμού των Διαδόχων: του Πτολεμαίου, του Κασσάνδρου και του Λυσιμάχου. Οι δύο πρώτοι εξασφάλισαν την επίσημη αναγνώριση των αντίστοιχων κατακτήσεών τους. Ο Λυσίμαχος και ο Αντίγονος έγιναν στρατηγοί των μακεδονικών στρατευμάτων στη Μακεδονία και την «Ασία». Δεσμεύτηκαν επίσης ότι ο Αλέξανδρος Δ΄ θα γινόταν μονάρχης το 305, όταν θα ήταν όντως σε ηλικία για να κυβερνήσει. Αυτή η εξέλιξη, καθώς στις διαπραγματεύσεις τους δεν έλαβαν καθόλου υπόψη τους τα συμφέροντα του Σελεύκου, αναδείκνυε το γεγονός ότι ο σατράπης της Βαβυλώνας δεν ήταν ένας από αυτούς που οι Διάδοχοι υπολόγιζαν πραγματικά. Επιπλέον, ο Αντίγονος και ο Δημήτριος, έχοντας πλέον διασφαλίσει τις κατακτήσεις στα δυτικά, μπορούσαν να εδραιώσουν την κυριαρχία τους προς την Ανατολή και ιδιαίτερα τη Βαβυλώνα, η οποία κατά την άποψή τους τελούσε υπό εξέγερση.

311-309: Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΗΣ ΒΑΒΥΛΩΝΙΑΣ. Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΑΝΤΙΓΟΝΟΥ ΚΑΙ ΣΕΛΕΥΚΟΥ

Ένας ακόμα σχετικά άγνωστος πόλεμος

Τα γεγονότα του Πολέμου της Βαβυλώνας,* όπου ο Αντίγονος και ο γιος του Δημήτριος βρέθηκαν αντιμέτωποι με τον Σέλευκο, είναι μερικές φορές δύσκολο να τα ανασυνθέσουμε επακριβώς. Ειδικότερα οι κλασικές και σφηνοειδείς πηγές* δεν μας επιτρέπουν προς το παρόν να περιγράψουμε με βεβαιότητα τις παρεμβάσεις των Αντιγονιδών γιατί οι πληροφορίες που μας

παρέχουν δεν συμφωνούν μεταξύ τους. Ωστόσο φαίνεται, συνδυάζοντας τα κείμενα του Διοδώρου, το *Χρονικό των Διαδόχων* και τα αστρονομικά ημερολόγια της περιόδου 311-309, ότι ο Δημήτριος εστάλη στις αρχές του 310 για να ανακτήσει τη Βαβυλωνία από τον Πάτροκλο, ο οποίος εντωμεταξύ την είχε καταλάβει για λογαριασμό του Σελεύκου. Το καλοκαίρι τις επιχειρήσεις συνέχισε ο ίδιος ο Αντίγονος. Το παράδοξο είναι ότι μόνο ο Δημήτριος εμφανίζεται στα κείμενα του Διοδώρου και μόνο ο Αντίγονος στο *Χρονικό των Διαδόχων*. Μπορούμε όμως να τεκμηριώσουμε την παρουσία του μέσα από κάποιες αναφορές όπως αυτή: «ο Αντίγονος [έδωσε] μάχη ενάντια στα στρατεύματα του Σελεύκου».

Ο Σέλευκος κατακτά οριστικά τη Βαβυλωνία

(Βλ. τεκμ. 11, σ. 359)

Αρχές του 310 ο Σέλευκος εξακολουθούσε να απουσιάζει από τη Βαβυλωνία πολεμώντας ανατολικότερα. Ο Δημήτριος στάλθηκε για να ανακτήσει τον έλεγχο της χώρας και πολιόρκησε την πόλη της Βαβυλώνας. Στη συνέχεια κλήθηκε προς τα δυτικά, κι έτσι τον Αύγουστο ανέλαβε επικεφαλής του στρατού που είχε αναπτύξει στη Βαβυλώνα ο Αντίγονος. Στις 19 Ιανουαρίου 309, έπειτα από πολύ σκληρές επιχειρήσεις στην περιοχή της Βαβυλώνας, εισήλθε στην πόλη, αλλά δεν μπόρεσε να καταλάβει το ανάκτορο. Τα εχθρικά στρατεύματα δεν ήρθαν αμέσως σε σύγκρουση. Ο Αντίγονος επεδίωκε να ασκήσει πίεση στον εχθρό καταστρέφοντας συστηματικά τη χώρα. Οι σφηνοειδείς πηγές αποτυπώνουν την άθλια κατάσταση του πληθυσμού και των ναών με τη φράση «υπήρχε κλαυθμός και θρήνος στη χώρα», αλλά και με αναφορές για μάχες, λεηλασίες και καταστροφές στα κτήρια των ναών. Οι αποθήκες του Emeslam, του σημαντικότερου ιερού της πόλης Κούθα (Kutha), πυρπολήθηκαν στις 2 Μαρτίου του 309. Οι τιμές των τροφίμων αυξήθηκαν κατακόρυφα. Ο καταστροφικός αυτός πόλεμος ερήμωσε τη Βαβυλωνία και τα περίχωρά της μεταξύ 311 και 309. Τελείωσε στις 10 Αυγούστου 309, όταν τελικά οι δύο διάδοχοι αντιπαρατάθηκαν σε μάχη σε παράταξη. Ο Σέλευκος βγήκε νικητής, αναγκάζοντας τον Αντίγονο και τα στρατεύματά του να εκκενώσουν τη Βαβυλωνία ώστε να την επανακαταλάβει. Ο Αντίγονος υποχρεώθηκε τότε να αποδεχθεί την επέκταση των εδαφών του Πτολεμαίου, και αφού είχε εκδιωχθεί από τη Βαβυλώνα, συγκέντρωσε τις δραστηριότητές του στη Δύση. Εντωμεταξύ ο Κάσσανδρος, το 310, εξόντωσε τον νεαρό Αλέξανδρο Δ΄, γεγονός που αποτέλεσε το τέλος της Δυναστείας των Αργεαδών.

307-301: ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΚΑΙ Η ΑΝΑΚΗΡΥΞΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΜΟΝΑΡΧΩΝ

Το τέλος των Πολέμων των Διαδόχων

Η αδυναμία του Κασσάνδρου αντισταθμίστηκε σε μεγάλο βαθμό από μια νέα συμμαχία των Διαδόχων εναντίον των Αντιγονιδών, οι οποίοι νικήθηκαν στο πεδίο της μάχης της Ιψού το 301. Ο Αντίγονος ο Μονόφθαλμος έχασε τη ζωή του, αλλά ο γιος του κατάφερε να διαφύγει. Από πολλές απόψεις η Ιψός σηματοδοτεί το τέλος των συγκρούσεων μεταξύ των Διαδόχων. Πράγματι, η διαίρεση της Αυτοκρατορίας του Μεγάλου Αλεξάνδρου είχε σε γενικές γραμμές επιτευχθεί. Όλοι αυτοί οι πόλεμοι, καθώς και ο θάνατος του διαδόχου του Αλεξάνδρου, σηματοδοτούσαν το τέλος του οράματος για πολιτική ενότητα, η οποία, μετά τις αποτυχίες των Αντιγονιδών και το (προσωρινό) μοίρασμα των τομέων επιρροής μεταξύ του Πτολεμαίου και του Σελεύκου, δεν είχε πλέον νόημα. Ο Αντίγονος ήταν ο πρώτος που έλαβε τον βασιλικό τίτλο το 306 μετά τη νίκη του Δημητρίου επί των πτολεμαϊκών στρατευμάτων στη Σαλαμίνα της Κύπρου. Σύντομα τον μιμήθηκε και ο Πτολεμαίος, που ανακηρύχθηκε βασιλιάς από τον στρατό του στο τέλος του καλοκαιριού ή το φθινόπωρο του 306.

Η αρχή της Εποχής των Σελευκιδών

Ο Σέλευκος έκανε την κατάκτηση της Βαβυλώνας* σημείο εκκίνησης της χρονολόγησης για την Εποχή των Σελευκιδών, της οποίας η αρχή τοποθετείται το 312-311 σύμφωνα με τα (μακεδονικό ή βαβυλωνιακό) ημερολόγια, ενώ πήρε τον βασιλικό τίτλο το 305. Για τη Μέση Ανατολή αυτό ήταν μια πραγματική καινοτομία, γιατί για πρώτη φορά εμφανίστηκε ένα σύστημα χρονολόγησης ανά εποχή. Η αρχή αυτή θα υιοθετηθεί στη συνέχεια από τους Πάρθους Αρσακίδες βασιλείς σύμφωνα με τον δικό τους υπολογισμό.